

EQUAL

Nevidiaci a slabozrakí ľudia na trhu práce a v prístupe k celoživotnému vzdelávaniu

(II. etapa)

(Odporúčania a inventarizácia príkladov dobrej praxe)

Riešitelia: Hanzelová Eneke
Kostolná Zuzana
Reichová Daniela
Repková Kvetoslava

Bratislava 2006

Inštitút pre výskum práce a rodiny
Únia nevidiacich a slabozrakých Slovenska
Slovak Blind and Partially Sighted Union
Sekulská 1 Tel.: +421/2/654 20 796
842 50 Bratislava +421/2/654 20 844
Slovenská republika Fax.: +421/2/654 20 842

Úvod

Druhú etapu aktivity č.4 zameranej na identifikáciu rôznorodých aspektov postavenia slabozrakých a nevidiacich ľudí v pracovnom živote, v situácii nezamestnanosti a v procese celoživotného vzdelávania, ktorá sa realizovala v rámci projektu SIZAR „Systém integrovaného zamestnávania a rekvalifikácie nevidiacich a slabozrakých ľudí“ s väzbou na IS EQUAL, opatrenie 1.1 Tvorba systému prevencie a podpory umiestňovania na trh práce osôb dlhodobo nezamestnaných, nízko kvalifikovaných a iných znevýhodnených skupín, predstavujú dva čiastkové výstupy:

- 1. „Odporúčania na zlepšenie prístupu slabozrakých a nevidiacich ľudí na trh práce a k celoživotnému vzdelávaniu“**
- 2. „Inventarizácia príkladov dobrej praxe v celoživotnom vzdelávaní a zamestnávaní ľudí so zrakovým postihnutím“**

Projekt je spolufinancovaný z prostriedkov Európskej únie.

Výstup „Odporúčania na zlepšenie prístupu slabozrakých a nevidiacich ľudí na trh práce a k celoživotnému vzdelávaniu“ bol formulovaný na základe výskumných poznatkov a návrhov pracovnej skupiny.

Pracovnú skupinu tvorili :

RNDr. Branislav Mamojka, ÚNSS

Mgr. Lucia Kočanová, ÚNSS

Ing. Maria Janušová CSc., MPSVR SR

Mgr. Diana Rolková, MPSVR

PaedDr. Viera Hauskrechtová, MŠ SR

Ing. Ivana Mlynčoková, UPSVAR

Ing. Edita Tarajčáková, SOU pre ZPMI Levoča

Mgr. Ján Zoričák, RS ZP Levoča

Eva Michalcová, APZ

Mgr. Ľubica Janičkovičová, NADSME

Doc. PhDr. Kvetoslava Repková, CSc., IVPR

PhDr. Eneke Hanzelová, CSc., IVPR

Mgr. Daniela Reichová, IVPR

PhDr. Zuzana Kostolná, IVPR

Výstup „Príklady dobrej praxe v celoživotnom vzdelávaní a pri zamestnávaní ľudí so zrakovým postihnutím“ bol spracovaný na základe dostupných poznatkov z vybraných krajín Dánska, Írska, Talianska.

Odporúčania na zlepšenie prístupu slabozrakých a nevidiacich ľudí na trh práce a k celoživotnému vzdelávaniu

Je neoddiskutovateľným faktom, že zrak patrí k rozhodujúcim zmyslovým orgánom, prostredníctvom ktorého človek vníma okolitý svet a že znížené zrakové schopnosti resp. absencia zraku výrazným spôsobom ovplyvňuje životné šance osôb so zrakovým handicapom vo všetkých sférach spoločenského života.

Zlepšenie postavenia nevidiacich a slabozrakých osôb v spoločnosti je podmienené zlepšením ich prístupu na trh práce a celoživotnému vzdelávaniu. Tento cieľ si kladie projekt „SIZAR“ (Systém integrovaného zamestnávania a rekvalifikácie), ktorý realizuje Únia slabozrakých a nevidiacich Slovenska v partnerstve s Inštitútom pre výskum práce a rodiny, Národnou agentúrou pre rozvoj malého a stredného podnikania a Agentúrou podporovaného zamestnávania. V rámci uvedeného projektu uskutočnil Inštitút pre výskum práce a rodiny výskum postavenia slabozrakých a nevidiacich osôb na trhu práce a v prístupe k celoživotnému vzdelávaniu. Na základe získaných výskumných poznatkov boli identifikované oblasti vyžadujúce intervenciu s cieľom posilniť celospoločenskú integráciu slabozrakých a nevidiacich osôb.

I. Výskumné zistenia a identifikácia oblastí intervencie

I.1 Oblasť trhu práce a zamestnanosti

- Získané výskumné údaje preukazujú, že miestom pracovného uplatnenia ekonomicky aktívnych osôb s funkčnou poruchou zraku je zväčša otvorený trh práce: viac ako polovica (50,9%) respondentov pracovala na nechránenom pracovisku. Rovnako za povšimnutie stojí skutočnosť, že väčšina občanov s funkčnou poruchou zraku spravidla pracuje v štandardných pracovných režimoch t.j. pracujú na plný pracovný úväzok.
- Typický predstaviteľ pracujúcej zrakovo postihnutej osoby pôsobí ako technický, zdravotnícky a pedagogický zamestnanec, nižší administratívny zamestnanec, kvalifikovaný robotník a pomocný robotník. Medzi typické profesie, ktoré osoby so zrakovým postihnutím vykonávajú, patria predovšetkým masérstvo, telefonické služby, archivárstvo, knihovníctvo, korektorstvo Braillovoho písma. Napriek

uvedenému mnohé pracovné miesta obsadzované zrakovo postihnutými osobami patria do **sekundárneho trhu práce**, t.j. trhu pracovných miest s nízkymi mzdami, limitovanými možnosťami kariérneho postupu a rastu kvalifikácie.

- Výskum potvrdil predpokladanú prítomnosť **vyššieho rizika vylúčenia z trhu práce** u nevidiacich a slabozrakých občanov. Šance získať prvé platené zamestnanie resp. znovu sa zamestnať u občanov so zrakovým handicapom v podmienkach ostrej konkurencie na trhu práce a vysokej nezamestnanosti sú výrazne nižšie v porovnaní s ostatnou populáciou; značná časť zrakovo postihnutej populácie sa zaraďuje medzi nezamestnaných ihneď po ukončení prípravy na povolanie. Marginalizačné tendencie sú dôsledkom nielen samotného zrakového handicapu, ale symbiózy tohto handicapu s nízkym stupňom vzdelania, sťaženým prístupom k informáciám a informačných a komunikačných technológiám a nedostatkom podporných (kompenzačných) mechanizmov uľahčujúcich pracovnú a sociálnu integráciu osôb so zrakovým handicapom.
- Z výskumných výsledkov vyplýva, že po prepade do stavu nezamestnanosti doba jej trvania u osôb so zrakovým postihnutím je výrazne dlhšia v porovnaní s ostatnou populáciou. Inak povedané osoby so zrakovým postihnutím sú **ohrozené viac ako ostatná populácia dlhodobou nezamestnanosťou** (podiel DLHDN so zrakovým postihnutím 60%, u ostatnej populácie-50%). Pre zrakovo postihnutú populáciu sú symptomatické veľmi dlhodobé formy nezamestnanosti v trvaní od dvoch do piatich rokov. Opäť bola preukázaná vyššia miera náchylnosti k dlhodobým formám nezamestnanosti zrakovo postihnutých osôb s nízkym stupňom vzdelania.
- Prítomnosť zrakového handicapu nie je vnímaná jeho nositeľmi ako fatálny fenomén a zrakové postihnutie nie je sprevádzané automatickým vylúčením jeho nositeľa z trhu práce. Ako ukazuje výskum, činiteľmi **kompenzujúcimi zrakový handicap sú v prvom rade faktor vzdelania, dostupnosť kompenzačných pomôcok a zacielená a efektívna podpora zamestnanosti a zamestnateľnosti** osôb so zrakovým postihnutím. V tejto súvislosti pozitívnym a povzbudzujúcim zistením je skutočnosť, že osoby so zrakovým handicapom manifestujú vysoký stupeň aktívneho prístupu k riešeniu vlastnej životnej situácie. Obdobne ako populácia bez zrakového handicapu, drvivá väčšina osôb s funkčnou poruchou zraku využíva všetky dostupné formy hľadania zamestnania vrátane osobnej návštevy zamestnávateľov a využívania služieb agentúr podporovaného zamestnávania a agentúr sprostredkovania zamestnania za úhradu. Za povšimnutie stojí

skutočnosť, že na rozdiel od populácie bez zrakového handicapu, ktorá pri hľadaní zamestnania sa v prvom rade spolieha na neformálne sociálne siete (príbuzní a známi), osoby so zrakovým postihnutím za jedného z **prvoradých „facilitátorov“ zamestnania považujú verejné služby zamestnanosti.**

I.1.a Evokované problémové okruhy

- Cesty k inkluzívnemu trhu práce: otvorený (integrováný) trh práce a chránený trh práce – silné a slabé stránky. Potenciál otvoreného a chráneného trhu práce pri zvyšovaní zamestnanosti osôb so zrakovým handicapom.
- Verejné služby zamestnanosti: miera senzibility k osobám so sensorickým postihnutím

I.2 Oblasť celoživotného vzdelávania

- Získané údaje preukázali, že väčšina (81,4%) zrakovo postihnutých osôb disponuje **stredoškolským vzdelaním**, avšak len štvrtina (25,4%) má úplné stredné vzdelanie.
- **Pracujúca** populácia so zrakovým handicapom spravidla absolvovala vzdelávanie v rámci **špeciálneho školstva** (špeciálne základné a stredné školy alebo triedy). Na strane druhej, **nezamestnané** osoby s funkčnou poruchou zraku zväčša absolvovali **vzdelávanie v systéme integrovaného školstva** (školy v ktorých sa zrakovo postihnutí žiaci vzdelávali formou individuálnej integrácie alebo špeciálne triedy v stredných školách).
- Výskumné poznatky poukazujú na nízku úroveň flexibility a adaptability integrovaného školstva k špecifickým potrebám žiakov so zrakovým postihnutím; respondenti, ktorí navštevovali integrované školstvo museli po istom čase opustiť mainstreamingové vzdelávanie a zvoliť cestu špecializovanej prípravy na povolanie.
- Na základe výskumných poznatkov možno konštatovať, že jedným z činiteľov **uľahčujúcich pracovné uplatnenie** osôb so zrakovým postihnutím sú kurzy **sociálnej rehabilitácie**: väčšina zamestnaných (pracujúcich) respondentov absolvovala kurzy sociálnej rehabilitácie (53% sa zúčastnilo aspoň jednej aktivity sociálnej rehabilitácie).
- Výsledky výskumu poukazujú na **nízky stupeň adjustácie** programov vzdelávania a prípravy pre trh práce realizovaných verejnými službami

zamestnanosti **k špecifickým potrebám zrakovo postihnutých** osôb ako celku a k potrebám v závislosti od stupňa funkčnej poruchy zraku. Zatiaľ čo v celkovom súbore respondentov sa kurzov vzdelávania a prípravy pre trh práce zúčastnil takmer každý druhý, v súbore nevidiacich táto účasť bola výrazne nižšia. Zameranie vzdelávania a prípravy osôb so zrakovým postihnutím je spravidla orientované na zmenu pôvodného povolania na povolania **tradičné** pre osoby so zrakovým postihnutím.

- Ako naznačujú výskumné zistenia, medzi bariéry pracovného uplatnenia osôb so zrakovým handicapom patrí nízka úroveň **ovládania cudzích jazykov a zručnosti práce s počítačom**.

I.2.a Evokované problémové okruhy

- Integrovaná verzus špeciálna príprava na povolanie žiakov a študentov so zrakovým postihnutím: identifikácia silných a slabých stránok oboch systémov.
- Facilitátory zlepšenia prístupu osôb so zrakovým handicapom so zrakovým handicapom k ďalšiemu vzdelávaniu. I. 3 Oblasť kompenzačnej politiky¹

¹ *Pojem kompenzačná politika nie je v slovenskej legislatíve explicitne vymedzený a sama o sebe netvorí jednotný vecný, organizačno-inštitucionálny a jednotne financovaný systém¹. Explicitne sú kompenzačné prvky obsiahnuté najmä v sociálnej legislatíve zameranej na kompenzáciu sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia v rámci zákona o sociálnej pomoci, v ktorom sa uplatňujú ako individuálne právne nároky jednotlivcov. Pomoc označovaná ako poskytovanie (presnejšie zapožičiavanie) kompenzačných pomôcok a zariadení je obsiahnutá aj v systéme verejnej zdravotnej starostlivosti.*

Implicitné prvky kompenzačnej politiky sú obsiahnuté v základnej školskej legislatíve v rámci poskytovania pomôcok a osobitného didaktického materiálu pre účely vzdelávania detí a mládeže so zdravotným postihnutím (zaradených do kategórie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami). Ďalej je to systém sociálneho poistenia, konkrétne úrazového poistenia v rámci programov pracovnej rehabilitácie a rekvalifikácie osôb po úraze alebo s chorobami z povolania v snahe o ich návrat do pracovného procesu. Napokon je to politika verejných služieb zamestnanosti poskytujúcich cieľenú podporu na vytváranie pracovného miesta a pracovných podmienok vhodných pre osoby s rozličnými druhmi a stupňami funkčných porúch.

Na účely projektu kompenzačnú politiku chápeme ako súbor nástrojov a opatrení (vrátane ich organizačno-zdrojového krytia) zameraných na prekonávanie rozličných znevýhodnení, ktoré majú osoby so zrakovým postihnutím v prístupe na trh práce a k celoživotnému vzdelávaniu. Za

Výsledky výskumu poukazujú na úlohu kompenzácií ako rozhodujúceho nástroja uľahčujúceho prístup osôb so zrakovým postihnutím na trh práce a k celoživotnému vzdelávaniu. Ide o:

- pomôcky a pomocné zariadenia rozličného druhu (s dôrazom na prístupnosť, t.j. reálnu užitelnosť pomôcky a zariadenia),
- personálna asistencija,
- bezbariérovosť širšieho prostredia (odstránenie prekážok orientácie vo vonkajšom prostredí, v prístupe na pracovné miesto, na pracovnom mieste, k službám podporujúcim zamestnanosť a ďalšie vzdelávanie, vrátane dopravy),
- dopravná dostupnosť (na pracovné miesto, k službám podporujúcim zamestnanosť a ďalšie vzdelávanie).

Ako hlavné **inhibitory (bariéry)** prístupu osôb so zrakovým postihnutím na trh práce a k celoživotnému vzdelávaniu boli na základe výskumných poznatkov identifikované:

- teritoriálna nedostupnosť, resp. dopravná náročnosť kurzov, vzdelávacích aktivít,
- nedostatočná vybavenosť potrebnými pomôckami a prístupnými materiálmi (materiály so zväčšenou tlačou, zvukové nahrávky, elektronické dokumenty, študijné materiály v Braillovom písme, kompenzačné pomôcky – čítacia a televízna lupa a počítač s hlasovým výstupom),
- bariérové priestory.

I.3.a Evokované problémové okruhy

- Nakoľko sú vnútorne synergické jednotlivé právne subsystemy?
- Skutočnosti kvalifikované ako inhibitory majú individuálnu alebo systémovú povahu? (t.j. sú riešiteľné primárne na úrovni jednotlivca alebo na úrovni verejného systému?)
- V rámci sociálnej ochrany osôb so zdravotným postihnutím by mali byť formulované univerzálne opatrenia vo vzťahu k osobám so zdravotným postihnutím alebo by mali byť špecializované podľa druhu zdravotného postihnutia?

hlavné znevýhodnenie sa považuje nedostatočná prístupnosť k informáciám (t.j. informáciám poskytnutých v užiteľnej podobe).

- Je zrakové postihnutie tak špecifické vo vzťahu k iným zdravotným postihnutiam, že si osobitne zasluhuje špecifické preferenčné riešenia a opatrenia?

II. Odporúčania, námety a výzvy pracovnej skupiny

II.1 Oblasť trhu práce

a) Inkluzívny trh práce ako jeden z nosných konceptov sociálnej agendy Európskej únie znamená rovnosť šanci pre všetkých v prístupe k zamestnaniu a jeho udržaniu. Cesty k inkluzívnemu trhu práce pre osoby so zrakovým postihnutím vedú ako cez chránený tak aj cez otvorený trh práce. Nedostatkom súčasného systému chráneného zamestnania je petrifikácia osôb so zrakovým postihnutím (a osôb so zdravotným postihnutím vo všeobecnosti) v prostredí chráneného zamestnávania.

Chránené zamestnanie by malo predovšetkým plniť úlohu „mediu trhu práce“ a pripravovať na výkon zamestnania v podmienkach integrovaného trhu práce. Za týmto účelom je potrebné:

- prepojiť existujúci legislatívny rámec zákona č. 461/2003 Z.z. o sociálnom poistení v znení neskorších predpisov (§ 95 pracovná rehabilitácia, §96 rehabilitačné, §97 rekvalifikácia , §987 rekvalifikačné) so systémom podpory zamestnávania osôb so zdravotným postihnutím upravenom v zákone č.5/2004 Z.z.o službách zamestnanosti v znení neskorších predpisov (§55 chránená dielňa a chránené pracovisko, §56 príspevok na zriadenie chránenej dielne a chráneného pracoviska a na ich zachovanie, §57 príspevok občanovi so zdravotným postihnutím na prevádzkovanie alebo vykonávanie samostatnej zárobkovej činnosti),
- zabezpečiť synergiu finančných tokov plynúcich z poisťného systému a zo systému určeného na podporu zamestnávania osôb so zdravotným postihnutím v rámci aktívnych opatrení na trhu práce.

b) Za účelom zvýšenia senzibility verejných služieb zamestnanosti k špecifickým potrebám osôb so zdravotným postihnutím zvážiť možnosť realizácie dopytovo orientovaného projektu zameraného na sprístupnenie informácií o voľných pracovných miestach vo forme vhodnej aj pre zrakovo postihnuté osoby a na metodiku hľadania a realizácie opatrení umožňujúcich vykonávať požadované pracovné činnosti s daným zrakovým postihnutím.

II.2 Oblasť celoživotného vzdelávania

V priebehu diskusie bola venovaná pozornosť problematike zabezpečovania špeciálneho a integrovaného vzdelávania počas prípravy na povolanie a ďalšieho vzdelávania, zabezpečovania podporných služieb k integrovanému celoživotnému vzdelávaniu, prípravy ľudských zdrojov na vzdelávanie ľudí so zrakovým postihnutím, vzdelávania v jazykových znalostiach nevidiacich a slabozrakých ľudí a sprístupňovania integrovaného ďalšieho vzdelávania na rozšírenie možností pre nevidiacich a slabozrakých ľudí uplatniť sa na trhu práce.

Vo vzťahu k nastoleným problémovým okruhom boli vyslovené nasledovné návrhy:

a) Príprava na povolanie žiakov a študentov so zrakovým handicapom:

- Pri senzorickej postihnutí členovia pracovnej skupiny nezastávajú myšlienku integrácie „za každú cenu“ a zdôrazňujú potrebu podporných služieb pre situácie integrovaného vzdelávania.
- Služby špeciálnopedagogického poradenstva by mali poskytovať servis zrakovo postihnutým žiakom, rodine a školám na podporu integrovaného vzdelávania na základných aj na stredných školách.
- V súlade s Konceptiou špeciálnopedagogického poradenstva z roku 1998 a 2000 a s Konceptiou výchovy a vzdelávania detí s postihnutím v časovom horizonte rokov 2000-2015 v zariadeniach špeciálnopedagogického poradenstva, tj. v špeciálnopedagogických poradniach alebo v detských integračných centrách, vytvoriť pracovné miesta pre školských špeciálnych pedagógov, ktorí by cielene pracovali so zdravotne postihnutými žiakmi na stredných školách, ktoré týchto žiakov integrujú.
- V súvislosti s ustanovením zvýšených finančných noratívov na žiaka so zdravotným postihnutím zabezpečiť systém monitorovania efektívnosti využitia noratívu na posilnenie integrácie žiaka so zdravotným postihnutím do mainstreamingového vzdelávania.
- Ako podporné centrá pre ľudí s postihnutím sensorických orgánov by mali slúžiť *zdrojové centrá vzdelanosti*.
- Jednou z možností mobilného servisu pre bežné školy by mohla slúžiť činnosť cestujúcich učiteľov.
- Formu vzdelávania chápať ako prejav slobodnej voľby dieťaťa a jeho rodiny založenú na komplexných informáciách a podpore.

b) Ďalšie vzdelávanie osôb so zrakovým postihnutím:

- Základné smerovanie ďalšieho vzdelávania ľudí so zrakovým postihnutím by sa malo rozvíjať dvomi smermi: rozvoj sociálno komunikačných a psychologických zručností a zručností pre získanie samostatnosti ľudí so zrakovým postihnutím v rámci sociálnej rehabilitácie a vzdelávanie v rámci otvorených vzdelávacích kurzov.

- V súvislosti s integrovaným ďalším vzdelávaním sa navrhla požiadavka na vytvorenie motivačných nástrojov pre vzdelávacie ustanovizne sprístupniť vzdelávacie aktivity ľuďom so zrakovým postihnutím (napr. v oblasti daňovej).
- Okrem uvedených odporúčaní by v súvislosti s ďalším vzdelávaním bolo vhodné prehodnotiť Zákon č. 386/1997 o ďalšom vzdelávaní v znení neskorších predpisov z hľadiska včlenenia ustanovení týkajúcich sa ľudí s rôznymi druhmi zdravotného postihnutia a umožnenia ľuďom so zrakovým postihnutím (a inými druhmi zdravotného postihnutia) ďalej sa vzdelávať na princípe rovnosti príležitostí v prístupe ku vzdelávaniu.
- Členovia pracovnej skupiny zdôraznili potrebu podporných služieb pre celoživotné vzdelávanie osôb so zrakovým postihnutím všade tam, kde sú na to vytvorené podmienky.

c) Príprava ľudských zdrojov v systéme celoživotného vzdelávania osôb so zrakovým postihnutím:

- V príprave učiteľov by sa podľa vyjadrení členov pracovnej skupiny mal klásť dôraz aj na špeciálnu kvalifikáciu pre prácu s deťmi so zrakovým postihnutím. Oblasť špeciálneho vzdelávania ľudí so zrakovým postihnutím navrhujeme zakomponovať aj do prípravy lektorov, ktorí vedú integrované aktivity vzdelávania dospelých.
- V oblasti prípravy ľudských zdrojov pre ďalšie vzdelávanie ľudí so zrakovým postihnutím sa dospelo k záveru, že proces prípravy inštruktorov pre vzdelávanie a ich stabilizácia je nákladný proces. Problémom zostáva vysoká fluktuácia inštruktorov. Potrebné je vytvoriť mechanizmy na zníženie fluktuácie inštruktorov pre vzdelávanie ľudí so zrakovým postihnutím.

II. 3 Oblasť kompenzácií

a) Oblasť pomôcok a pomocných zariadení

- spracovať prehľadovú revíziu o poskytovaných pomôckach a pomocných zariadeniach v rámci jednotlivých systémov podľa ich účelu, charakteru (malá osobná pomôcka, inštitucionálna pomôcka, atď) a pravidiel/spôsobu financovania; analýzu distribuovať na zodpovedné sociálne subjekty ako základ zamedzenia duplicitám, či naopak syndrómu „spoliehania sa na toho druhého“ a tým nepokrytia potrieb konkrétnej osoby,
- pravidelne spracovávať analýzu potrebnosti žiakov so zrakovým postihnutím v oblasti pomôcok a pomocných zariadení v snahe podporiť ich vzdelávanie v integrovanom školskom prostredí (súčasnú financovanie prostredníctvom krajských školských úradov je nielen poddimenzované, ale aj neobjektívované reálnou potrebou)
- s ohľadom na finančnú náročnosť pomôcok a pomocných zariadení pre osoby so zrakovým postihnutím uvažovať o kofinancovaní

- zaobstarávania najnáročnejších pomôcok a zariadení v rámci rozličných systémov (školský systém, sociálno-kompenzačný systém, služby zamestnanosti, úrazové poistenie),
- definovať kľúčového nositeľa vzťahov pre oblasť pomôcok, vrátane vlastníckych vzťahov, ktorý by mohol zabezpečiť aj ich „pohyb v systéme“ – od jedného užívateľa k druhému (u detí so zrakovým postihnutím by to mohlo byť napr. zariadenie špeciálno-pedagogického poradenstva – špeciálno-pedagogická poradňa),
 - zabezpečiť systémové financovanie prípravy a práce inštruktorov pre používanie špecifických pomôcok,
 - zabezpečiť systémové financovanie vybavenia pracovísk školiacich v oblasti používania špecifických pomôcok,
 - v systéme kompenzácie sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia definovať osobitne pomôcky podľa jednotlivých druhov zdravotných postihnutí.

b) Oblasť prepravy

- zabezpečiť pravidelné a systémové financovanie občianskych združení, resp. neštátnych subjektov poskytujúcich sociálnu rehabilitáciu osôb so zdravotným, osobitne zrakovým postihnutím, vrátane výcviku ich priestorovej orientácie. Zvýšiť tým ich pripravenosť na bezpečný pohyb a orientáciu v neznámom priestore,
- primárne organizovať vzdelávacie aktivity na princípe univerzálnej prístupnosti, t.j. prístupnosti aj pre osoby so zrakovým postihnutím,
- ako jedno z potrebných opatrení obnoviť možnosť priznania nároku na individuálnu prepravu z dôvodu zníženej schopnosti orientácie osoby so zrakovým postihnutím a to v systéme kompenzácie sociálnych dôsledkov ťažkého zdravotného postihnutia i v systéme verejných služieb zamestnanosti..

**Inventarizácia príkladov dobrej praxe v celoživotnom
vzdelávaní a zamestnávaní ľudí so zrakovým
postihnutím**

Preložila a spracovala: Mgr. Daniela Reichová

Obsah

1. Dobrá prax v realizácii celoživotného vzdelávania
a v zamestnávaní ľudí so zrakovým postihnutím

1.1 Dánsko

1.2 Írsko

1.3 Taliansko

1.4 New Delhi a integrované vzdelávanie detí so
zrakovým postihnutím

2. Dobrá prax vo vzdelávaní inštruktorov pre prácu
s ľuďmi so zrakovým postihnutím

2.1 Dánsko

Na nasledujúcich stranách sú uvedené príklady dobrej praxe z vybraných krajín. Týkajú sa oblastí celoživotného vzdelávania a zamestnávania detí a dospelých so zrakovým postihnutím a prípravy inštruktorov pre prácu s nevidiacimi a slabozrakými ľuďmi.

Informácie boli preložené a spracované z nasledujúcich internetových stránok inštitúcií a organizácií, ktoré sa zaoberajú vzdelávaním a zamestnávaním ľudí so zrakovým postihnutím v príslušných krajinách:

1. <http://www.ibos.dk/english/index.htm>
2. http://www.ibos.dk/english/institute_departments.htm#Vocational%20training%20&%20Business%20School,%20IBS%20Business
3. http://www.ibos.dk/english/institute_departments.htm#Career%20Resource%20Center
4. <http://www.euroblind.org/fichiersGB/training.htm#ireland>
5. <http://www.rehab.ie/nln/index.aspx>
6. <http://www.rehab.ie/nln/about.aspx>
7. <http://www.rehab.ie/nln/trainanded.aspx>
8. <http://www.rehab.ie/nln/disability.aspx>
9. <http://www.rehab.ie/nln/employers.aspx>
10. <http://www.euroblind.org/fichiersGB/training.htm#italy>
11. <http://www.nabdelhi.org/integrated.htm>
12. http://www.ibos.dk/english/institute_departments.htm#The%20Education%20of%20Instructors%20for%20the%20Visually%20Impaired

1. Dobrá prax v realizácii celoživotného vzdelávania a pri zamestnávaní ľudí so zrakovým postihnutím

1.1 Dánsko

Na národnej úrovni pôsobí v Dánsku Inštitút pre nevidiacich a slabozrakých. Účelom inštitútu je prostredníctvom poradenstva a vzdelávania podporovať kompenzácie zrakového postihnutia. Inštitút má okolo 200 zamestnancov rozdelených do 30 profesionálnych skupín. Medzi jeho súčasť patri aj škola IBS – Business, Career Resource Centre ako aj oddelenie vzdelávania a prípravy inštruktorov pre prácu so zrakovo postihnutými ľuďmi.

Odborný výcvik & Obchodná škola, IBS - Business

IBS-Business zabezpečuje odborné vzdelávanie a špecializované kurzy v prostredí orientovanom na obchod a rozvoj a ktoré má priamy kontakt so svetom obchodu.

Vzdelávacie programy:

Zvukové štúdio: Trvá 7 mesiacov. Študenti sa učia pracovať s nahrávaním, strihom a zvukovým vysielaním pomocou vybavenia, ktoré používa väčšina miestnych staníc v súčasnosti. Kurz zahŕňa teóriu, žurnalistiku, zadania cvičení orientované na vysielanie v rádiu, reč a hudbu.

Hudobný profil: profesionálne hudobné vzdelanie, trvá 4 roky. Prvá časť sa realizuje v IBS. Druhá časť je zabezpečovaná vo West Jutland Academy of Music. Vzdelávací program sa špecializuje na rôzne oblasti: aranžmá/kompozícia, elektro-akustická hudba/kompozícia a produkcia, hudba a psychologický vývin alebo pedagogika hudby. Program je navrhnutý podľa individuálnych záujmov študenta a predstáv pracovného uplatnenia.

Hudobná škola: 2-ročný prípravný kurz a 3 roky vzdelávania. Študentov pripravuje na prijímacie skúšky na konzervatóriá v odboroch vyučovanie hudby a hranie na organe alebo vyučovanie hry na organe v hudobnej škole.

Škola ladičov klavírov: Vzdelávanie v oblasti ladenia klavírov trvá tri roky. Program sa ukončuje skúškou z ladenia. Vzdelanie môže dať základ k vykonávaniu samostatnej zárobkovej činnosti. Študenti sa učia ladiť klavír, nájsť chyby v rôznych klávesových nástrojoch a vykonávať menšie opravy. Taktiež získavajú administratívne zručnosti, aby mohli samostatne podnikáť (písanie v textovom editore, účtovníctvo a obchodná dánčina).

Masážny terapeut: Program vznikol v roku 2001 a trvá 19 mesiacov. Po prípravnom 2-týždňovom kurze, nasleduje 19-mesačná praktická príprava a teoretické vzdelávanie.

Kurz zahŕňa nasledovné oblasti: masáž, anatómiu, fyziológiu, psychológiu, cvičenie, štúdium chorôb, obchod a príprava na podnikanie.

Škola tkania: pozostáva zo 6-ročného vzdelávania v oblasti remesiel a zdokonaľovacích kurzov. Škola ponúka 6-ročné vzdelávanie zamerané na remeslá. Študenti získajú podrobné vedomosti z teórie a praxe. Študenti sa učia pracovať samostatne a kreatívne s krosnami. Po absolvovaní programu majú študenti možnosť pracovať v chránených dielňach.

Škola realizuje aj kurzy pre zamestnancov, ktoré sa týkajú metód a asistenčných pomôcok.

Telemarketing: Program trvá 1 rok. Je to špecializovaný vzdelávací program, ktorý pripravuje marketingových konzultantov na prácu v oblasti marketingu - výberu cieľových skupín, vytváraním súborov otázok, realizovaní kampaní a reportovaním dosiahnutých výsledkov.

Študenti pracujú osobne, prostredníctvom telefónu a počítača. Vo vzdelávaní sa využíva telemarketingový software vyvinutý pre používateľov so zrakovým postihnutím; telemarketingoví konzultanti si môžu do spoločností priniesť vlastný software.

Vzdelávanie v telemarketingu je kooperované so spoločnosťou „The TELE-TRADING HOUSE“.

Program Štart: Kurz podnikania, ktorý trvá od 4 do 12 mesiacov. Účastník bude schopný realizovať vlastnú podnikateľskú činnosť. Program je súčasťou projektu EÚ s názvom VISION – CAP pod HORIZON-employment.

Program Call Centre: Trvá 6 mesiacov. Obsahom vzdelávania je výcvik predaja, hlasový výcvik, informačné technológie, komunikácia a osobnostný rozvoj. Nevidiacim a slabozrakým ľuďom pomáha si nájsť prácu buď v centrách služieb zákazníkom, kde prijímajú prichádzajúce a odchádzajúce hovory so zákazníkmi, alebo v spoločnosti ako zamestnanci teleservisu. Program Telemarketing a Call Centre spolupracuje so spoločnosťou „The TELE-TRADING HOUSE“.

Informačné technológie: Vzdelávanie v oblasti administratívy, obchodu a služieb, trvá 18 mesiacov. Program je rozdelený do troch modulov. Ide o flexibilné vzdelávanie, ktoré je založené na individuálnych zručnostiach a schopnostiach študenta. Zameriava sa na administratívne činnosti a služby vo verejných a súkromných spoločnostiach. Je možnosť sa špecializovať na povolanie telefónny operátor.

Career Resource Centre

Oddelenie produkuje špeciálne vzdelávacie materiály v Briellovom písme, audiokazety a iné formáty pre nevidiacich a slabozrakých študentov

v ďalšom vzdelávaní. Oddelenie tiež ponúka poradenstvo v otázkach ďalšieho vzdelávania školám a univerzite.

V rámci Inštitútu pôsobí aj klinika The Low Vision Reading Clinic. Hodnotí funkčné zbytky zraku vzhľadom na čítanie, tvorbu umenia a remesiel. Klinika ponúka prípravu vo využívaní zvyškov zraku s použitím alebo bez použitia špeciálnych optických pomôcok, ako sú špeciálne okuliare či lupy. Ponúka kurzy a individuálne vyučovanie. Obsahom vzdelávania sú predmety ako individuálne prispôsobené čítacie techniky, zdokonaľovanie rýchlosti a metódy štúdia.

1.2 Írsko

V Írskej republike pôsobí niekoľko centier v oblasti vzdelávania dospelých ľudí so zrakovým (aj iným zdravotným) postihnutím:

National Council for the Blind of Ireland ponúka základný kurz pre ľudí so zrakovým postihnutím.

Náplň kurzu:

- Vzdelávacie potreby: gramotnosť, matematická gramotnosť, Braillovo písmo, rukopis
- Zručnosti na vedenie nezávislého života: Kuchynské zručnosti, Zručnosti mobility a každodenného života
- Osobnostný rozvoj
- Pohyb, fitnes a rekreácia: pohyb, relaxácia, hudba, fitnes, joga, vonkajšie aktivity
- Výcvik zručností: klávesové zručnosti, písanie v textovom editore, telefonovanie, kancelárske zručnosti, varenie, hrnčiarstvo, remeslá
- Zručnosti hľadania si zamestnania: príprava životopisu, prezentácia pohovoru
- Pracovné skúsenosti a umiestnenie

Roslyn Park College

Zabezpečuje kurzy počítačových zručností a telefonovania.

Tento kurz pripravuje študentov na prácu s PC v administratíve a zahŕňa používanie špecializovaného vybavenia pre ľudí s postihnutím zraku

Obsah kurzu: Systémový softvér a manažment, špeciálne vybavenie, počítačové aplikácie – tabuľkový procesor, textový editor, databázy, vkladanie údajov, klávesové zručnosti, služby zákazníkom, pracovné skúsenosti.

National Training and Development Institute

Realizuje kurzy kancelárskych zručností a počítačových aplikácií.

Tento kurz poskytuje študentom výcvik potrebných zručností, kvalifikáciu a pracovné skúsenosti na získanie zamestnania ako administratívny

zamestnanec, úradník alebo asistent a zahŕňa používanie špeciálneho vybavenia pre ľudí so zrakovým postihnutím.

National Learning Network (NLN)

Najväčšou mimovládnu vzdelávacou organizáciou v Írsku je National Learning Network (predchádzajúca NTDI) s viac ako 50 ustanovizňami vytvorenými pre účely vzdelávania, výcviku a zamestnania. Ročne sa stará približne o 4500 študentov.

Organizácia ponúka viac ako 40 odborných programov, ktoré sú certifikované na národnej a medzinárodnej úrovni. Priamo vedú k pracovným miestam alebo k ďalšiemu vzdelávaniu. Jej cieľom je asistencia znevýhodneným ľuďom na trhu práce v učení sa zručnostiam, ktoré potrebujú na nájdenie si trvalého vhodného pracovného uplatnenia. Toto sa dosahuje vzdelávaním, výcvikom, prístupom k zamestnaniu, rozvojom podnikania, ktoré je uznávané po celej Európe.

V rámci Írska tieto služby umožnili viac ako 20.000 ľuďom, z ktorých mnohí nikdy predtým neboli zamestnaní, začleniť sa medzi pracovnú silu v rozličných povolaniach od poľnohospodárstva po architektúru. Väčšinu študentov National Learning Network tvoria ľudia s postihnutím, ale uvedené služby využívajú aj iné skupiny a jednotlivci čeliaci ťažkostiam v hľadaní práce. NLN kurzy sú bez poplatkov a nemajú stanovené formálne predpoklady na vstup do kurzov. Študenti však musia byť starší ako 16 rokov.

Výcvik a vzdelávanie

Poskytovanie zručností študentom pre získanie kvalifikácie podľa požiadaviek zamestnávateľov je zjavne potrebné – ale vysvetľuje iba časť práce NLN. NLN vytvorila jedinečný systém výcviku, ktorý umožňuje študentom získať schopnosti spôsobom, ktorý berie do úvahy osobné, sociálne faktory a faktory prostredia.

Má tím zložený z 575 vyučujúcich, trénerov, tvorcov kurikula z rôznych disciplín, psychológov, poradcov a pracovníkov zamestnávania. Všetky programy sú vytvorené tak, aby napĺňali individuálne potreby. Každý študent tak môže dosiahnuť svoj vzdelávací cieľ vlastným tempom v rámci schémy celoživotného učenia.

Tiež existuje široká škála ďalšej podpory ako plánovanie kariéry, individuálne poradenské programy, rozvoj osobných a sociálnych zručností a gramotnosti.

Služby, ktoré NLN ponúka, sú pružné. Študent si môže zvoliť od úvodných kurzov na zisťovanie svojich kariérnych cieľov po programy vysokoškolského vzdelávania, ktoré vedú k zamestnaniu na odbornej úrovni. Navyše, programy centier NLN, ktoré majú sieť po celej krajine, ponúkajú výcvik u zamestnávateľov v hosťiteľských spoločnostiach a dištančné vzdelávanie, ktoré umožňuje ľuďom, najmä s pohybovými problémami, študovať z domu.

Podporná služba pre ľudí so zdravotným postihnutím

NLN/CDVEC Disability Support Service (DSS) /Podporná služba pre ľudí so zdravotným postihnutím/ je inovatívne partnerstvo medzi NLN a Výborom pre odborné vzdelávanie mesta Dublin /City of Dublin Vocational Educational Committee - CDVEC/. Ponúka širokú škálu podpory pre zdravotne postihnutých študentov na ôsmich Vysokých školách ďalšieho vzdelávania Výboru pre odborné vzdelávanie (VEC Colleges of Further Education/ v Dubline.

Projekt má v súčasnosti troch pracovníkov na plný úväzok – koordinátora pre projekty inkluzívneho vzdelávania a dvoch pracovníkov podpory študentov so zdravotným postihnutím.

Každodenná činnosť DSS sa orientuje na tri hlavné kategórie: podpora študentov, podpora pracovníkov a výcvik a propagácia postihnutia/otázky rovnosti v študentskej organizácii. DSS je dôverná služba. Keď študent na začiatku prichádza, pracovník podpory študentov so zdravotným postihnutím spolu so študentom identifikuje potreby študenta, aby bolo zabezpečené, že študent dostane podporu, ktorú potrebuje v oblastiach ako preprava, asistenčné pomôcky, benefity, podpora vo výučbe a štúdiu a individuálne vyučovanie.

DSS spolupracuje s riaditeľom, zamestnancami školy, vrátane podporných poradcov, psychologických služieb, učiteľmi, skúšajúcimi. Podpora realizovaná pracovníkmi zahŕňa otázky týkajúce sa špecifik študentov, samotných podporných služieb a požiadavky na vzdelávanie.

Ďalšia skupina služieb zahŕňa propagáciu postihnutia a otázky rovnosti v študentskej organizácii. Toto sa dosahuje cez disemináciu informácií o službách a poskytovaní vzdelávania o zvyšovaní povedomia o postihnutí v triedach. DSS sa tiež prezentuje na dňoch otvorených dverí a zápisov.

Zamestnávanie ľudí so zrakovým postihnutím

Stovky malých a veľkých spoločností po celom Írsku sú oboznámené s benefitmi, ktoré môžu získať zo zamestnávania zdravotne postihnutých pracovníkov cez sieť National Learning Network. V určitých prípadoch zdravotné postihnutie človeka môže zasiahnuť jeho produktivitu, ale schéma grantov, ktorá je poskytovaná írskym úradom práce (FÁS), berie do úvahy aj tento fakt.

NLN vyvinula inovatívny výcvikový program „Step Up“, ktorý umožňuje zamestnávateľom rozvíjať a zdokonaľovať pracovný výkon zamestnancov s menšími skúsenosťami. Ide o program podporovaný FÁS, pre zamestnávateľov je bez poplatkov a realizuje sa jedenkrát do týždňa počas obdobia 20 týždňov. Program je špecificky vytvorený pre zamestnancov, ktorí nastúpili do zamestnania a chcú získať nové zručnosti a certifikát FETAC (Further Education and Training Awards Council) v rôznych oblastiach ako sú informácie a administratíva a ručná manipulácia. Navyše, NLN realizuje množstvo programov spojených s rôznymi typmi podnikania. Patrí sem napríklad výcvik u zamestnávateľa, pracovné skúsenosti, mentorské služby. Pôvodne boli vytvorené pre oblasť Midland, aby sa zamestnávateľom uľahčilo získavanie, výcvik a udržanie pracovníkov so zdravotným postihnutím.

1.3 Taliansko

V Taliansku pôsobí 6 centier, ktoré sa zaoberajú vzdelávaním a zamestnávaním ľudí so zrakovým postihnutím:

1. Istituto Professionale Statale per l'Industria e l'Artigianato per Ciechi "Paolo Colosimo" Štátny inštitút odborného vzdelávania v priemysle a remeslách pre nevidiacich (State Vocational Institute for Industry and Craftsmanship for the Blind)

Zabezpečuje kurzy telefonovania, fyzioterapie a obchodnej administratívy.

2. Istituto Professionale Statale per l'Industria e l'Artigianato per Ciechi "Aurelio Nicolodi"

Zabezpečuje kurzy telefonovania a fyzioterapie.

3. Istituto dei Ciechi

Realizuje nasledovné kurzy:

- Tkanie (pre viacnásobne postihnutých nevidiacich a slabozrakých)
- Tesárstvo (pre viacnásobne postihnutých nevidiacich a slabozrakých)
- Hrnčiarstvo (pre viacnásobne postihnutých nevidiacich a slabozrakých)
- Počítačové zručnosti (Európsky vodičský preukaz na počítač)
- Telefonovanie

4. Istituto dei Ciechi "Francesco Cavazza"

Realizuje kurzy telefonovania a počítačových zručností.

5. IRIS (former Istituto "Tommaso Ardizzone Gioeni")

Realizuje taktiež kurzy telefonovania a fyzioterapie.

6. Istituto per Ciechi "Luigi Configliachi"

Zabezpečuje kurzy telefonovania.

1.4 New Delhi a integrované vzdelávanie detí so zrakovým postihnutím

V New Delhi pôsobí Národná asociácia nevidiacich (National Association for the Blind - NAB). Jednou z jej činností je aj zabezpečovanie integrovaného vzdelávacieho programu v školách (Integrated School Education Programme).

Mnoho súkromných, verejných i cirkevných škôl otvorilo svoje brány nevidiacim študentom.

V integrovanom vzdelávaní sa spolu vzdelávajú nevidiace aj vidiace deti: študujú v jednej škole, navštevujú spolu triedu, spolu športujú či chodia na kultúrne podujatia.

NAB-Delhi spolupracuje s týmito školami. Vytvára vhodné vzdelávacie prostredie pre nevidiacich a slabozrakých študentov. V NAB-Delhi špeciálne pripravení pracovníci pracujú ako cestujúci učitelia. Realizujú pravidelné návštevy, zabezpečujú poradenstvo pre nevidiacich študentov, ich učiteľov, riaditeľov škôl a ostatných zamestnancov vo vedení vzdelávacích a mimoškolských činností. NAB-Delhi taktiež zabezpečuje pre týchto študentov materiály v Braillovom písme, vo zväčšenej tlači a knihy nahraté na audiokazetách. Každému dieťaťu, ktoré študuje v rámci programu Integrované vzdelávanie, je poskytnuté vybavenie na písanie v Braillovom písme, matematiku, geometriu, magnetofóny, hodinky v Braille, hovoriace kalkulačky, slepecké paličky, školské tašky, atď.

Okrem toho, je cestujúcimi učiteľmi zabezpečený špeciálny koučing v disciplínach ako veda, obchod, geografia, geometria, atď. Škola poskytuje aj možnosti prepravy a pre nadaných študentov štipendiá.

Pre študentov zo vzdialených miest, ktorí nemôžu denne dochádzať, zabezpečuje škola internát. V ňom majú študenti zadarmo prístup k strave, ubytovaniu, zdravotnej starostlivosti a voľnočasovým aktivitám, čo zaisťuje štúdium v príjemnej atmosfére.

Integrované vzdelávanie zblížuje nevidiace a vidiace deti od ranného veku, oboznamuje ich s jedinečným potenciálom a silnými stránkami každého z nich a vytvára lepšie pochopenie a akceptáciu.

2. Dobrá prax vo vzdelávaní inštruktorov pre prácu s ľuďmi so zrakovým postihnutím

2.1 Dánsko

Program obsahuje tri typy vzdelávania:

Synsfaelig Grunduddannelse (základné vzdelávanie v oblasti zrakového postihnutia):

Prvý týždeň je úvodný. Zámerom je poskytnúť študentom všeobecné znalosti a pochopenie nevidomosti a zrakového postihnutia. Obsahuje informácie o vzdelávaní, sociálnych službách, rehabilitácií a organizáciách spojených s ľuďmi so zrakovým postihnutím.

Kurz trvá 12 týždňov.

Vzdelávanie kvalifikuje študenta na prácu s optickými pomôckami, svetlom a komunikáciu a disponuje aj znalosťami sociálno – psychologických aspektov zrakového postihnutia. Študenti sú pripravení na prácu s cieľovou skupinou detí, mladých ľudí a seniorov.

Obsah kurzu tvoria nasledovné predmety:

Oftalmológia

Optické pomôcky

Komunikácia

Svetlo

Spoločenské vedy, Psychológia

Starnutie a zrakové postihnutie

Informačné technológie

Program orientácia a mobilita (O&M) kvalifikuje študentov vyučovať orientáciu a mobilitu detí a dospelých. Kurz trvá 13 týždňov.

Zahŕňa nasledovné predmety:

Orientácia a mobilita – osobná senzibilizácia

Teória orientácie a mobility

O&M u detí a osôb s vrodenu poruchou zraku

Audiológia

Kineziológia

Psychológia, spoločenské vedy

Vypracovanie zadania

Pedagogická prax (2 týždne)

Program aktivít každodenného života (Activities of Daily Living – ADL) kvalifikuje študentov vyučovať deti a dospelých činnostiam potrebných pre každodenný život. Kurz trvá 11 týždňov.

Program obsahuje nasledovné predmety:

ADL – osobná senzibilizácia

Teória ADL

Techniky jedenia

ADL detí a ľudí s vrodenu poruchou zraku

Psychológia/spoločenské vedy

Vypracovanie zadania

Pedagogická prax (2 týždne)

Plné vzdelanie je možné získať počas 1, 2 alebo 3 rokov podľa preferencií študenta a zamestnávateľa. Všetky tri programy majú testy/skúšky s dosiahnutím možného výsledku vyhovet/nevyhovet. Testy/skúšky sa vykonávajú z hlavných predmetov.

Požiadavky na štúdium:

- *Synsfaglig Grunduddannelse*: Dosiahnuté vzdelanie ako učiteľ, vzdelávateľ, alebo podobné.
- *Program orientácia a mobilita*: Dosiahnuté vzdelanie ako učiteľ, vzdelávateľ, alebo podobné. Ukončený program Synsfaglig Grunduddannelse.
- *Program aktivít každodenného života*: Dosiahnuté vzdelanie ako učiteľ, vzdelávateľ, alebo podobné. Ukončený program Synsfaglig Grunduddannelse.

Školné na študenta pre účasť vo všetkých troch programoch je 15.300 Euro. Školné zvyčajne platí zamestnávateľ.

Od roku 1970, kedy sa v Dánsku začali realizovať uvedené programy, zúčastnilo sa v nich 200 inštruktorov O&M a ADL. Okolo 100 ich stále pracuje v oblasti zrakového postihnutia, i keď nie všetci pracujú na plný úväzok.